

NAJLEPŠÍ ZÁUJEM DIEŤAŤA V KONTEXTE ROZVODU THE BEST INTERESTS OF THE CHILD IN THE CONTEXT OF DIVORCE

Jana LEVICKÁ, Zuzana MIČKOVÁ, Monika ORLIKOVÁ

Abstrakt

Štúdia je teoreticky ukotvená v oblasti práv dieťaťa, ktorá je garantovaná domácou aj medzinárodnou legislatívou a mala by chrániť záujmy dieťaťa/detí aj v takej náročnej situácii, akou je rozvod rodičov. Napriek legislatívnej a spoločenskej zmene týkajúcej sa rozvodu, sociálne pracovníčky a sociálni pracovníci, ale aj iní odborníci zaoberajúci detstvom a dieťaťom však neprestávajú upozorňovať na možné negatívne dopady rozvodu na psychosociálny vývoj dieťaťa. Prezentované teoretické poznatky autorky doplnili vlastnými zisteniami, ku ktorým dospeli v rámci kvalitatívneho výskumu za použitia metódy focus group. Výskumná vzorka bola tvorená 17 informantmi, ktorí pracovali v troch fokusových skupinách. Diskusie vo fokusových skupinách boli prepísané a následne analyzované. Na analýzu autorky zvolili tematickú analýzu.

Zistenia, ku ktorým autorky štúdie dospeli, poukazujú na problémy pri aplikácii princípov a požiadaviek Dohovoru o právach dieťaťa v praxi kolíznych opatrovníkov.

KLúčové slová: NAJLEPŠÍ ZÁUJEM DIEŤAŤA. ROZVOD. KOLÍZNY OPATROVNÍK. FOKUSOVÉ SKUPINY.

Abstract

The study is theoretically anchored in the area of children's rights, which is guaranteed by domestic and international legislation and should protect the interests of the child/children even in such a difficult situation as the divorce of the parents. Despite the legislative and social change regarding divorce, social workers, as well as other experts dealing with childhood and child, do not cease to draw attention to the possible negative impacts of divorce on the psychosocial development of the child. The presented theoretical knowledge was supplemented by the authors' own findings, which they came to within the framework of qualitative research using the focus group method. The research sample consisted of 17 informants who worked in three focus groups. The discussions in the focus groups were transcribed and then analyzed. For the author's analysis, they chose thematic analysis.

The findings reached by the authors of the study point to problems in the application of the principles and requirements of the Convention on the Rights of the Child in the practice of conflicting guardians.

Keywords: THE BEST INTEREST OF THE CHILD. DIVORCE. COLLISION GUARDIAN. FOCUS GROUPS.

ÚVOD

Ako tvrdí Plush (2021) v práci s dieťaťom a rodinou sa už vyše dvesto rokov uplatňuje princíp najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorý sa v ostatných desaťročiach stal základom globálnej praxe v oblasti ochrany dieťaťa. Daný termín je natoľko špecifický, že sa nedá rigorózne vymedziť, preto si ho jednotliví zainteresovaní odborníci vysvetľujú rôzne. Na problémy spôsobené s praktickým uchopením toho slovného spojenia postupne reagovali viaceré významné medzinárodné organizácie. Napr. už v roku 2008 bolo vydané *Usmernenie UNHCR k určeniu najlepšieho záujmu dieťaťa* a o tri roky neskôr UNHCR vydal *praktickú príručku na*

vykonávanie týchto usmernení. Za najvýznamnejší je v tejto oblasti pokladaný dokument, ktorý vydala OSN v roku 2013 „*General Comment No 14 on the right of the child to have their best interests taken as a primary consideration*“¹. V zmysle platnej legislatívy SR bol tento dokument implementovaný predovšetkým do zákona 36/2005, a to zákonom 175/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon o rodine. Primeraným spôsobom boli tieto zmeny implementované aj do zákona č. 305/2005 Z. z. zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a pod.

Je teda možné konštatovať, že v medzinárodnej aj domácej rovine je dostatočne explicitne legislatívne vymedzené, ako je v prípade maloletého dieťaťa potrebné postupovať. Napriek tomu, nie je možné tvrdiť, že v praktickej rovine je tento princíp vždy správne napĺňaný.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Zhodu na potrebe ochrany dieťaťa² a jeho práv a právom chránených záujmov nájdeme naprieč rôznymi oblasťami teórie a praxe. Je prirodzené, že reprezentanti jednotlivých oblastí uvažujú vždy len o konkrétnych aspektoch. Napr. právo formuluje základné legislatívne postuláty, ktoré by predovšetkým v právnej praxi mali byť dodržané. Za bazálnu právnu normu je pokladaný Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989 (ďalej len Dohovor), v ktorom sú nielen vymenované všetky práva dieťaťa, ale v tomto dokumente sú jednotlivé práva popísané a odôvodnené. Najlepší záujem dieťaťa je v zmysle Dohovoru nielen právom dieťaťa, ale je tiež ***jednou zo štyroch základných zásad*** Dohovoru, ktorá má byť aplikovaná vždy pri posudzovaní situácie dieťaťa. Ako zdôrazňuje článok 3 v ods. 1, cieľom Dohovoru je ***garantovať právo vo všetkých rozhodnutiach a postupoch týkajúcich sa detí. Znamená to, že každý postup týkajúci sa dieťaťa alebo detí musí prednostne prihliadať na najlepší záujem dieťaťa***. Ako sa v článku 3 objasňuje, termínom postupy sa myslia nielen rozhodnutia, ale všetky kroky, konanie, návrhy, služby, procedúry a ďalšie opatrenia.

Jednotlivé práva a právom chránené záujmy dieťaťa nie sú v Dohovore usporiadané hierarchicky, ale práva ako celok sledujú napĺňanie najlepšieho záujmu dieťaťa. Len rešpektovaním a napĺňaním všetkých práv obsiahnutých v Dohovore je možné zabezpečiť celistvý rozvoj dieťaťa. A ako sa uvádza aj vo Všeobecnom komentári č. 14 ***Úplná aplikácia koncepcie najlepšieho záujmu dieťaťa si vyžaduje rozvoj prístupu založeného na právach, do ktorého budú zapojení všetci aktéri, a ktorý zabezpečí celistvú telesnú, psychologickú, morálnu a duchovnú integritu dieťaťa a podporí jeho alebo jej ľudskú dôstojnosť***. Účasť a miera významu jednotlivých aktérov v tomto procese musí byť chápaná komplementárne a nie konkurenčne. Táto požiadavka sa osvedčila už pri spolupráci autorskej trojice Goldstein (právnik), Solnit (psychiater) a Ann Freud (psychoanalytička), ktorí sú autormi kníh zameraných na dieťa a rodinu, vzťahy v rodine a zásahy štátu a iných verejnoprávnych inštitúcií do rodiny. Najznámejšou z nich je kniha *Beyond the Best Interest of the Child*. Vďaka spolupráci tejto autorskej trojice bola v USA vypracovaná a uzákonená definícia zneužívania a zanedbávania dieťaťa. Táto kniha neovplyvnila len domácu prax, ale ovplyvnila aj

¹ V slovenčine je tento dokument známy ako Všeobecný komentár č. 14 o práve zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu, alebo tiež ako Dodatok č. 14 k Dohovoru o právach dieťaťa z roku 2013.

² V tejto štúdií termín dieťa používame vo všeobecnej rovine, to znamená, že naše tvrdenia sa nevzťahujú k žiadnemu konkrétnemu dieťaťu, ale sú namierené k deťom.

formovanie filozofie najlepšieho záujmu dieťaťa, a to aj v globálnom rozsahu a upozornila tiež na možné rozdiely k chápaniu pojmu v závislosti od profesijnej orientácie autorov.

Pri objasňovaní pojmu najlepši záujem dieťaťa sa vychádza z jeho legislatívneho vymedzenia jednak preto, že toto obsahuje jednotné vymedzenie obsahu pojmu a tiež preto, že je právne vymáhateľné. Preto by všetci odborníci a odborníčky pracujúci s dieťaťom/deťmi mali byť dobre oboznámení s medzinárodnými a domácimi právnymi ustanoveniami, ktoré sa na túto oblasť vzťahujú. Pre nás je popri už spomínanom Dohovore o právach dieťaťa dôležité vedieť, ako je táto problematika upravená v slovenskej legislatíve.

Zákon 36/2005 Z. z. o rodine v aktuálnom znení v čl. 5 uvádza, že „*Záujem maloletého dieťaťa je prvoradým hľadiskom pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. Pri určovaní a posudzovaní záujmu maloletého dieťaťa sa zohľadňuje najmä*

- a) úroveň starostlivosti o dieťa,*
- b) bezpečie dieťaťa, ako aj bezpečie a stabilita prostredia, v ktorom sa dieťa zdržiava,*
- c) ochrana dôstojnosti, ako aj duševného, telesného a citového vývinu dieťaťa,*
- d) okolnosti, ktoré súvisia so zdravotným stavom dieťaťa alebo so zdravotným postihnutím dieťaťa,*
- e) ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do jeho dôstojnosti a ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do duševnej, telesnej a citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu blízkou osobou,*
- f) podmienky na zachovanie identity dieťaťa a na rozvoj schopností a vlôh dieťaťa,*
- g) názor dieťaťa a jeho možné vystavenie konfliktu lojality a následnému pocitu viny,*
- h) podmienky na vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb s obidvomi rodičmi, súrodencami a s inými blízkymi osobami,*
- i) využitie možných prostriedkov na zachovanie rodinného prostredia dieťaťa, ak sa zvažuje zásah do rodičovských práv a povinností“.*

Ak sa nad obsahom tohto článku bližšie zamyslíme, vidíme, že pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa sa predpokladá interdisciplinárna spolupráca, teda vstup ďalších odborníkov a odborníčok spôsobilých zodpovedne posúdiť jednotlivé aspekty tak, aby záujem dieťaťa bol posúdený komplexne. Úroveň starostlivosti o dieťa, ako aj bezpečie dieťaťa a stabilita prostredia, v ktorom sa dieťa zdržiava je u nás v kompetencii sociálnych pracovníkov a pracovníčok. Posúdenie zdravotného stavu dieťaťa, prípadne dieťaťa so zdravotným postihnutím sa musí odvíjať od odborného stanoviska lekárov. Posudzovanie psychického vývinu dieťaťa patrí do rúk psychológom a psychologičkám atď. Ak teda chceme navrhovať zmeny v živote dieťaťa/detí, potom by sme mali poznať a rešpektovať vyjadrenia všetkých odborníkov, a to najmä s ohľadom na zistenia, ktoré boli potvrdené početnými výskumami za ostatné polstoročie. Ako dokázali Langmeier a Matějček (2011) zanedbanie, prípadne podcenenie niektorej z oblastí môže byť príčinou psychickej deprivácie dieťaťa. Tiež Cruz et al. (2022) poukázali na skutočnosť, že deti a mladí ľudia, ktorí sú opakovane traumatizovaní v rámci interpersonálnych vzťahov môžu vykazovať príznaky postraumatickej stresovej poruchy, ktorá sa môže za určitých podmienok rozvinúť do ďalších, závažnejších psychiatrických diagnóz. Viaceré realizované výskumy potvrdili, že problematické životné situácie, ktorým sú deti vystavené nepriaznivo ovplyvňujú biologický, sociálny, kognitívny, emocionálny a existenciálny vývoj detí (Hughes et al., 2017, Hunt, Slack, Berger, 2017, Le et al., 2018, Scott, 2015). Odborníci opakovane zdôrazňujú, že silné negatívne skúsenosti z detstva môžu vážne narušiť sebareflexiu budúcich dospelých, čo sa premieta v nedostatočnej sebaúcte, sebaakceptácii, zvýšenej zraniteľnosti, vo zvýšenej nedôvere v rodinu, priateľstvo a pod. Traumatizované detstvo má potenciál zraňovať tieto deti aj v ich dospelom živote a prispievať k tomu, že svet vnímajú ako nespravodlivý, nepriateľský voči nim, čo môže v nich

posilňovať pocity bezmocnosti a beznádeje. Toto všetko ovplyvňuje ich emocionálny a sociálny vývoj, ktorý veľmi často vyúsťuje do problematickeho sociálneho fungovania (Simon et al., 2019, D'Andrea et al., 2012, Carliner et al., 2016, Gloger, 2021, Chang et al., 2019, Choi et al., 2019).

Ako zdôrazňujú Jones, Stark a Apostol (2009), naplnenie najlepšieho záujmu dieťaťa by bola jeho podpora od detstva až po dospelosť. Podpora by mala zahŕňať prístup dieťaťa k zdraviu, vzdelávaniu a komunitnej podpore, ktoré sú rozhodujúce pre rozvoj vnímania spoločnosti zo strany dieťaťa a jeho/jej zodpovednosti voči širšej komunite. Zvlášť dôležité je, aby dieťa/deti zažívali dostatok emocionálnej istoty, ktorá napomáha rozvoju potenciálu dieťaťa. Dieťa, bez ohľadu na vek, potrebuje vedieť a cítiť, že k niekomu patrí a že je milované. Emocionálna istota dieťaťa je vážne narušená v súvislosti s rozvodom rodičov.

2 VPLYV ROZVODU NA DIEŤA

Reflektovanie rozvodu spoločnosťou sa v priebehu 20. storočia výrazne zmenilo: od jeho odmietania a patologizácie až po dnešný stav, kedy sa zrušenie manželstva chápe ako štandardný spôsob riešenia problémov manželov. Stúpajúci počet rozvodov v kontexte klesajúceho počtu uzatvorených manželstiev naznačuje, že v spoločnosti postupne prichádza k zmene vnímania rodiny, predovšetkým úplnej stabilnej rodiny ako prostredia pre optimálny vývoj dieťaťa. K tejto situácii prispievajú aj výskumy zdôrazňujúce, že súčasné deti už pravdepodobne neprimerane netrpia rozpadom rodiny a jej novou rekonštrukciou (Mooney, Oliver, Smith, 2009). Amato (2001) upozorňuje na fakt, že v dôsledku zjednodušenej legislatívnej procedúry uľahčujúcej rozvod manželstva je pravdepodobné, že deti nemusia zažívať vážne dlhotrvajúce manželské nezhody svojich rodičov, a práve preto ich rozvod rodičov môže silne emocionálne zasiahnuť.

Skúsenosti sociálnych pracovníčok a pracovníkov však tento predpoklad popierajú a poukazujú na fakt, že rozvod rodiny negatívne zasahuje všetkých jej členov. Súhlasíme s tvrdením, že ukončenie manželstva je jednou z najťažších udalostí, ktoré môže pár vo svojom vzťahu zažiť (Amato, Keith, 1991, Buckley et al, 2006, Cohen, 2002).

Ukončenie manželského zväzku je potrebné vnímať komplexne, a to ako právny problém, sociálny a psychologický problém (Cabilar, Yilmaz, 2022). Dodávame, že rozvod prináša so sebou pomerne často aj ekonomické problémy, a preto je potrebné rozvod chápať ako komplexný a mnohostranný problém, na riešení ktorého sa podieľa viacero odborníkov. Všetci aktéri profesionálne zapojení do riešenia problémov vyvolaných manželskou krízou smerujúcou k rozvodu by mali byť dostatočne informovaní o dopadoch, ktoré rozvod môže mať na deti a mali by vedieť v svojej praxi primerane aplikovať princíp najlepšieho záujmu dieťaťa.

D'Onofrio a Emery (2019) konštatujú, že narastá počet odborníkov, ktorí rozvod pokladajú za neškodný, alebo až za pozitívny, v prípade že ide o rozvod veľmi konfliktných manželstiev. Ako konštatujú, chýbajú však skutočne vedecké výskumy, ktoré by tento predpoklad potvrdili. Autori, ktorí upozorňujú na možné negatívne dôsledky rozvodu, neodmietajú rozvod samotný, poukazujú len na fakt, že je potrebné venovať pozornosť predovšetkým deťom, ktoré sú rozvodom silne zasiahnuté (D'Onofrio a Emery, 2019, Lee, McLanahan, 2015, Anderson, 2014, Amato, Afifi, 2006).

Je nesporné, že ak sa v rodine vyskytuje násilie, či neustále konflikty, nie je možné takéto prostredie chápať ako vhodné výchovné prostredie. V takýchto prípadoch sa odborníci z rôznych profesií zhodujú v názore, že je potrebné aby sa dieťa čo najskôr dostalo do

bezpečného prostredia. Fakt, že niektoré deti sú vo svojich rodinách vystavené opakujúcim sa silne stresujúcim a niekedy až život ohrozujúcim zážitkom, by nemal byť dôvodom, pre ktorý by sme nerešpektovali poznatky získané prostredníctvom vedeckých výskumov, ktoré upozorňujú na viaceré negatívne dôsledky rozvodu rodičov a na ďalší vývoj dieťaťa.

Z mnohých zistení vyberáme len niektoré, ktoré sme rozdelili do 4. oblastí, a to: **školský prospech, zdravie, ohrozenie chudobou, problémové správanie**. Výskumy, ktoré sledovali vzťah medzi školskou úspešnosťou detí z rozvedených rodín patria k najdlhšie realizovaným výskumom. Opakovane sa potvrdilo, že deti z rozvedených rodín majú horšie školské výsledky ako deti z úplných rodín (Amato, Keith, 1991, Jeynes, 2000, Anderson, 2014). Škála problémov v oblasti zdravia detí z rozvedených rodín je pomerne široká. Od problémov v oblasti emocionality (Amato, Afifi, 2006, Miller, Davis, 1997, Keleher et al., 2000), cez prežívanie akútnej úzkosti, či depresie (Strohschein, 2005, Brown et al. 1998) až po zvýšenú chorobnosť a úrazovosť (Pong, Dronkers, Amden-Thompson, 2003). Práve zvýšenú úrazovosť detí vysvetľujú autori tým, že matky, ktoré sa po rozvode samotné starajú o deti majú menej času na to, aby dostatočne dohliadali na aktivity detí, čo je najčastejším dôvodom detských úrazov. Asi nie je prekvapujúce, že sa opakovane potvrdzuje, že ekonomická situácia v rodine sa po rozvode zhoršuje. Prevažne sú deti stále zverované do výlučnej starostlivosti matiek, ktoré v dôsledku starostlivosti o deti nemajú dostatok príležitostí na získanie a udržanie lepšie plateného pracovného miesta. Výskumy potvrdzujú, že hlavne v prvom roku po rozvode matky pociťovali pokles finančných príjmov v porovnaní s obdobím pred rozvodom od 25-50% (Anderson, 2014, American Academy of Pediatrics, 2003). Matky po rozvode boli častejšie odkázané na finančnú pomoc z verejných zdrojov. Anderson (2014) konštatuje, že príčinou zhoršenia ich finančnej situácie je aj to, že otcovia často na starostlivosť o svoje deti neprispievajú. Výskumy potvrdzujú, že deti žijúce po rozvode rodičov len s matkou, majú oveľa vyššiu pravdepodobnosť, že budú žiť v chudobe oproti deťom, ktoré žijú v úplných rodinách (Edwards, 2014, Anderson, 2014, Chetty et al., 2014). Problémové správanie detí z rozvedených rodín je výrazne vyššie ako u detí z úplných rodín. Tieto deti majú často aj iný, voľnejší pohľad na sexuálne správanie. Majú pomerne skoré skúsenosti so sexuálnym životom, častejšie v mladom veku žijú v kohabitáciách (Jeynes, 2000, Jónsson et al., 2000, Amato, Booth, 1997, Rostosky, Regnerus, Wright, 2003). Alarmujúce sú aj zistenia, ku ktorým dospeli Ellis et al. (2003), podľa ktorých u dievčat, ktorých otcovia domácnosti opustili v čase, keď nemali ešte 5 rokov, bola potvrdená až 8 krát vyššia pravdepodobnosť otehotnenia v období dospievania ako mali dievčatá z úplných rodín. Anderson (2014) zistila, že chlapci z rozvedených rodín nielenže majú skoršie sexuálne skúsenosti, ale bol u nich zistený aj vyšší výskyt sexuálne prenosných chorôb.

Za zaujímavé zistenia pokladáme, že deti z rozvedených rodín majú problém so svojou spiritualitou. Významne často opúšťajú vieru, v ktorej boli vychovávané (Feigelman, Gorman, Varacalli, 1992, Myers, 1996).

Tieto skutočnosti a ďalšie zistenia, ktoré v našej štúdiu neuvádzame, jednoznačne potvrdzujú, že rozvod je pre dieťa skúsenosťou, ktorá má potenciál významne ovplyvniť jeho ďalší psychický vývoj a ovplyvňuje aj jeho interpersonálne vzťahy a postoj k rodinnému životu v dospelosti. V kontexte týchto poznatkov je potom oprávnené požadovať, aby sa deťom v rozvádajúcich sa rodinách a v rodinách po rozvode bolo venovaná zvýšená pozornosť.

3 MIESTO A ÚLOHA KOLÍZNEHO OPATROVNÍKA V DOMÁCEJ PRAXI

Hoci spoločnosť pripúšťa, že rozvod rodičov má vážny dopad na život dieťaťa/detí, v zmysle platnej slovenskej legislatívy je dieťa chápané ako *nespôsobilé vystupovať pred súdom samostatne*. Dieťa tak v konaní pred súdom musí byť zastúpené zástupcom, ktorým v osobitných situáciách môže byť rodič dieťaťa, alebo súdom ustanovený opatrovník. V § 31 zákona č. 36/2005 Z.Z. o rodine sa uvádza, že v prípade, ak ide o právne úkony, pri ktorých by mohlo prísť k stretu záujmov rodiča a dieťaťa, tak súd ustanoví maloletému dieťaťu opatrovníka, ktorý ho bude v konaní alebo pri určitom právnom úkone zastupovať (ďalej len „kolízny opatrovník“). Funkcia kolízneho opatrovníka je časovo obmedzená, začína poverením súdu a zaniká ukončením konania, na ktoré bol kolízny opatrovník ustanovený. Súd ustanovuje kolízneho opatrovníka už v samotnom začiatku rodičovských sporoch, ktoré chcú jeho prostredníctvom riešiť. Ide napr. o situáciu, ak jeden z rodičov požiada súd o vydanie predbežného opatrenia na zverenie dieťaťa do jeho výlučnej starostlivosti, či o zákaz kontaktu s druhým rodičom. V uznesení súdu o poverení výkonu sociálneho opatrovníka súd je povinný explicitne vymedziť rozsah práv a povinností kolízneho opatrovníka podľa účelu, na ktorý bol kolízny opatrovník ustanovený. Výkon kolízneho opatrovníka a s ním spojené jednotlivé úkony nie sú stabilné, ale sa líšia od prípadu k prípadu. Ustanovením súdu sa kolízny opatrovník stáva osobou oprávnenou zastupovať záujmy maloletého dieťaťa. V zmysle zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine je kolízny opatrovník povinný zastupovať dieťa tak, aby ochrana jeho záujmov bola riadne zabezpečená. V zmysle domácej legislatívy, ktorá sa v takomto prípade opiera o ustanovenia čl. 3 Dohovoru o právach dieťaťa, podľa ktorého záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí.

Záujem dieťaťa v kontexte slovenskej legislatívy sa chápe ako *zabezpečenie priaznivého a všestranného psychického, fyzického a sociálneho vývinu dieťaťa*, to znamená, že kolízny opatrovník má svoju činnosť zamerať tak, aby čo najlepšie uspokojil potreby dieťaťa. V prípade rozvodu rodičov potom kolízny pracovník musí identifikovať a usilovať o naplnenie bazálnych potrieb dieťaťa, za ktoré sú pokladané potreba istoty a bezpečia, ktoré súvisia s citovými väzbami, ktoré má dieťa k obojmu rodičom. Kolízny opatrovník musí zvážiť prípadnú konfliktnosť celej situácie vrátane usporiadania vzťahov po rozvode. Hlavnou povinnosťou kolízneho opatrovníka je zistiť všetky relevantné informácie, ktoré sú významné pre spravodlivé posúdenie situácie dieťaťa, aby aj s prihliadnutím k nim mohol súd spravodlivo a zodpovedne rozhodnúť. Hoci kolízny opatrovník tak môže urobiť písomnou formou, alebo ústnym podaním priamo počas konania, preferovanou formou je informovanie súdu písomnou správou. V konaní pred súdom má kolízny opatrovník postavenie účastníka konania, čo ho oprávňuje k osobnej účasti na konaniach o rozvode rodičov dieťaťa, má právo vyjadrovať sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré počas konania vyšli najavo. Ako právny zástupca maloletého dieťaťa je oprávnený navrhnúť súdu vykonanie ďalších procesných dôkazov a tiež navrhnúť súdu ako má vo veci maloletého rozhodnúť. Ide teda o významné kompetencie, ktoré však v súlade s právnymi predpismi musia byť realizované vždy s ohľadom na záujem dieťaťa **a názor dieťaťa** o prejednávanej veci, pričom by o týchto skutočnostiach mal súd informovať. Kolízny opatrovník je **povinný oznámiť súdu** všetky skutočnosti, ktoré na základe osobného šetrenia zistil. Počas konania pred súdom môžu mu byť zo strany súdu, ako aj účastníkov konania kladené otázky v súvislosti s jeho zisteniami, na ktoré je kolízny opatrovník **povinný odpovedať**. Z procesného hľadiska sú všetky vyjadrenia kolízneho opatrovníka pokladané za dôležité dôkazy, ktoré môžu významnou mierou prispieť k objektívnemu posúdeniu veci. Vzhľadom na túto skutočnosť, všetky vyjadrenia kolízneho opatrovníka musia byť vecne

podložené. Takéto zistenia je možné dosiahnuť len reálne vykonaným úkonmi, medzi ktoré patrí hlavne návšteva kolízneho opatrovníka v domácom prostredí dieťaťa a rozhovor s dieťaťom.

METODOLÓGIA

Hlavným cieľom nášho výskumu bolo zistiť, či kolízne opatrovníčky a kolízni opatrovníci pri výkone svojich povinností postupujú v súlade s požiadavkami obsiahnutými v Dohovore o právach dieťaťa. Vzhľadom k tomuto cieľu sme za relevantných účastníkov nášho výskumu pokladali práve sociálne pracovníčky a pracovníkov, ktorí v svojej praxi vykonávajú rolu kolízneho opatrovníka. Výskum bol realizovaný v kvalitatívnom dizajne s využitím metódy focus group. Podľa Morgana (1997) je táto metóda vhodná pre získavanie dát o názoroch a postojoch špecifickej cieľovej skupiny. Nám sa javila ako najefektívnejšia vzhľadom k citlivosti problematiky, pričom sme predpokladali, že v individuálne realizovaných rozhovoroch by zo strany účastníkov a účastníčok výskumu mohlo prísť k poskytovaniu sociálne žiaducich odpovedí. Fokusové skupiny boli vytvorené na základe osobného záujmu v rámci širšie koncipovaného výskumu zameraného na zmapovanie výkonov sociálnych pracovníkov a pracovníčok na oddeleniach sociálnoprávnej ochrany ÚPSVR. Fokusové skupiny pracovali počas troch stretnutí v celkovom rozsahu 15 hodín. Stretnutia fokusových skupín sa realizovali v období od októbra 2023 do decembra 2023. Diskusie fokusových skupín boli prepísané a následne analyzované prostredníctvom tematickej analýzy (Braun, Clark, 2006, 2022, Nowellet al., 2017).

Charakteristika výskumnej vzorky

Našu výskumnú vzorku tvorilo celkovo 17 informantov a informantiek zo 17 pracovísk Úradov práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len ÚPSVR) na Slovensku. V prvej a druhej fokusovej skupine bolo po 6 členov. Tretiu fokusovú skupinu tvorilo 5 informantov. Základnú charakteristiku výskumného súboru sme zapracovali do Tabuľky 1, v ktorej sú obsiahnuté údaje o veku, pohlaví, vzdelaní a rokoch praxe našich informantov. Pri rokoch praxe sú uvádzané len roky praxe na oddeleniach sociálnoprávnej ochrany.

Tabuľka 1: Všeobecná charakteristika výskumného súboru

Informant/ka	vek	pohlavie	Vzdelanie	Roky praxe
I1	27	žena	Magisterské	3
I2	31	muž	Magisterské	4
I3	33	žena	Magisterské	5
I4	33	žena	Magisterské	7
I5	56	žena	Magisterské	35
I6	45	muž	Magisterské	7
I7	42	muž	Magisterské	6
I8	29	žena	Magisterské	3
I9	37	žena	Magisterské	11
I10	39	žena	Magisterské	12
I11	44	žena	Magisterské	18
I12	46	žena	Magisterské	20
I13	35	žena	Magisterské	9
I14	28	žena	Magisterské	3
I15	31	žena	Magisterské	5
I16	47	žena	Magisterské	21
I17	40	žena	Magisterské	18

Zdroj: vlastné spracovanie, 2024

Rozdelením informantov do 3 fokusových skupín sme chceli zabezpečiť, aby všetci členovia skupiny mali dostatok priestoru na vyjadrenie vlastných názorov a skúseností, menšie skupiny podporujú skupinovú dynamiku, ktorá je pre prácu s fokusovou skupinou významná (Hollander, 2004).

Skutočnosť, že všetci naši informanti sú absolventmi magisterského stupňa vysokoškolského vzdelania je následkom povinnosti, aby sociálne pracovníčky a pracovníci pracujúci na oddeleniach sociálnoprávnej ochrany mali absolvovaný II. stupeň vysokoškolského vzdelania v odbore sociálna práca.

Najvýznamnejšie zistenia

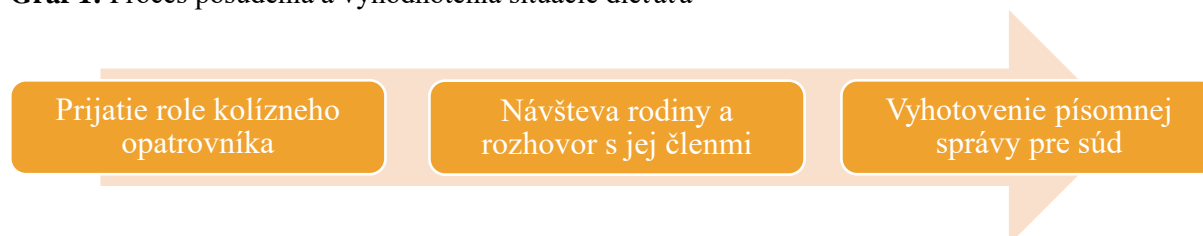
Na začiatku stretnutia sme našim informantom poskytli konkrétne časti Dohovoru, ktoré sa vzťahujú na prácu kolíznych opatrovníkov. Informantky a informanti mali 20 minút času na preštudovanie pripraveného textu a reflektovanie toho, ako uvedené princípy, požiadavky, či odporúčenia aplikujú v svojej praxi a tiež, ako sú dodržiavané na pracovisku, ktoré reprezentujú.

Téma: Proces posudzovania a hodnotenia situácie dieťa

V Dohovore o právach dieťaťa sa opakovane poukazuje na náročnosť procesu hodnotenia situácie dieťaťa, pričom je potrebné preskúmať nielen rôzne aspekty napĺňania najlepšieho záujmu dieťaťa, ale aj posúdiť ich váhu vo vzťahu k ostatným prvkom, a preto sa predpokladá, že výsledné stanovisko, ktoré kolízni opatrovníci predložia súdu **nie je jednorazovou záležitosťou**, teda nie je výstupom z jedného rozhovoru kolízneho opatrovníka s dieťaťom, ale je to výsledkom priebežného procesu.

Na základe analýzy diskusií fokusových skupín, konštatujeme, že naši informanti síce súhlasia s náročnosťou procesu, ale v praxi sa tento proces realizuje v skrátenej forme.

Graf 1: Proces posúdenia a vyhodnotenia situácie dieťaťa

Zdroj: vlastné spracovanie, 2024

Súd ustanovuje kolíznym opatrovníkom konkrétny ÚPSVR, ale nie konkrétneho sociálneho pracovníka, či pracovníčku. Je bežnou praxou, že nadriadený pracovník/pracovníčka prideli túto povinnosť tomu zamestnancovi, alebo zamestnankyni, ktorá má aktuálne najmenej živých prípadov. Na niektorých pracoviskách sa kolízne opatrovníctvo prideliuje tomu sociálnemu pracovníkovi/sociálnej pracovníčke, ktorý/ktorá má s rodinou už nejaké skúsenosti. „*Ono je to jednoduchšie, keď už sa poznáte...máte už základné informácie o rodine a rodičia poznajú vás, tak potom ide všetko jednoduchšie...*“ (I10). Informanti sa zhodli v názore, že predchádzajúci kontakt nie je príčinou nejakej zaujatosti voči rodine, či jej jednotlivým členom. „*Sme profesionálky, vieme si dať na takéto veci pozor*“ (I15). Po prevzatí úlohy kolízneho opatrovníka sa snažia čo najskôr skontaktovať s rodinou a dohodnúť si termín návštevy „*aby sme nechodili zbytočne a tiež, aby sme si naplánovali prípadné ďalšie návštevy rodín, ktoré bývajú v blízkosti...*“ (I11). Naše informantky a informanti opakovane poukazovali na veľkú pracovnú záťaž, ktorú chápu ako závažnú prekážku v práci, ktorá im veľmi často nedovoľuje rodinu opakovane navštíviť pred vypracovaním správy pre súd. „*Áno, som si vedomá toho, že ak urobím len jednu návštevu domácnosti, je tu riziko, že niektoré aj významné skutočnosti mi uniknú,... ale momentálne nás je na pracovisku málo na všetku tú prácu, ktorú musíme stihnúť*“ (I14). Situácia je podobná na viacerých pracoviskách, a preto sa niekedy stane, že ak s rodinou pracovali už pred tým ako prišlo k rozvodu, „*...tak potom si overíme informácie aj cez telefón.... Ja viem, že to nie je to isté, ale niektoré rodiny máme v evidencii už cez dve generácie, a tak si myslím, že ich poznáme dobre na to, aby sme vedeli vypracovať dobrú správu pre súd*“ (I12). Pracovná záťaž spôsobuje, že pomerne často kolízny opatrovník, ktorý vypracoval správu sa nezúčastní na súde pri samotnom rozvodovom konaní. „*Nie sme kolíznymi opatrovníkmi len pre jedno dieťa, či deti. Stáva sa, že v jeden a ten istý deň, dokonca aj v tú istú hodinu máme byť na dvoch či troch pojednávaniach a niekedy v iných mestách. Tak to jednoducho prečíta kolegyňa, ktorá tam môže skočiť...*“ (I16). V zmysle platnej legislatívy je **kolízny opatrovník povinný počas konania odpovedať** na otázky ostatných účastníkov kladené v súvislosti s jeho zisteniami, ktoré uvádza v svojej správe, alebo ktoré ústne prezentoval počas súdneho procesu. Vyvoláva to v nás oprávnené pochybnosti, či môže kvalitne a v záujme dieťaťa na tieto otázky odpovedať sociálna pracovníčka/sociálny pracovník, ktorá/ý pozná situáciu dieťaťa len zo správy, ktorú vypracoval niekto iný. „*Nehovorím, že je to ideálne riešenie, ale vždy je to lepšie, ako na súd neposlať nikoho... Myslím si, že mám dosť rokov praxe, aby som na základe správy vypracovanej kolegyňou vedela aj zodpovedať otázky ostatných účastníkov...A keď mi niečo nie je úplne jasné, viem, že vždy môžem súdu navrhnúť, aby bol vykonaný nejaký ďalší procesný dôkaz, a tým sa to celé posunie*“ (I15).

Téma: Dieťa v procese posudzovania

V Dohovore sa uvádza, že „Určenie najlepšieho záujmu dieťaťa“ opisuje formálny proces s prísnyimi procedurálnymi zárukami, ktorého úlohou je stanoviť najlepší záujem dieťaťa na základe posúdenia najlepších záujmov. A tiež, očakáva, že v procese posudzovania potrieb a záujmov dieťaťa bude dotknuté dieťa aktívnym účastníkom procesu. Dohovor upozorňuje, že aj keď potreby detí a mládeže je možné pokladať za univerzálne, pocitovanie a vyjadrenie týchto potrieb závisí od osobných, fyzických, sociálnych a kultúrnych aspektov. Vyjadrenie schopností je závislé tiež od veku a osobnej vyspelosti dieťaťa.

Jednou z kompetencií kolíznych opatrovníkov je chápať význam **princípu najlepšieho záujmu dieťaťa** a vedieť vytvoriť pocit dôvery, aby komunikácia s dieťaťom prebiehala čo najotvorenejšie. Pri rozhovore s dieťaťom je potrebné prispôbiť úroveň komunikácie vekovej a psychickej zrelosti dieťaťa. Kolízny opatrovník na rozdiel od iných odborníkov, nemôže v prípade nesúhlasu rodiča/rodičov viesť rozhovor bez prítomnosti rodiča. Táto skutočnosť môže zapríčiniť, že kolízny opatrovník nezíska odpovede, na základe ktorých by vedel exaktne posúdiť potreby a záujmy dieťaťa. „Jeden by si myslel, že rodičia, teda hlavne matka, budú chcieť, aby to decká prežili v pohode. Vždy ma to prekvapí, keď vidím, že myslia hlavne na seba“ (I2). Pre kolíznych sociálnych pracovníkov s dlhšou praxou je táto situácia dobre známa. „Pozrite, my vieme, že máme zisťovať záujem detí. Ale málokto z rodičov nás nechá o samote rozprávať s deťmi. Keď sú malé, argumentujú tým, že deti nevedia rozprávať, keď sú väčšie, odpovedajú za nich a je to jedno, či ide o matku, alebo otca...“ (I8). Kolízni opatrovníci aj rodičia by zhodne mali zastupovať záujmy detí a spoločne by mali usilovať o naplnenie ich potrieb. V praxi to však často vyzerá, akoby tieto dve skupiny sledovali úplne iné ciele. „Ak mi rodičia nechcú dovoliť hovoriť osamote s dieťaťom, je to ich právo, rešpektujem to. Ale skúšam sa ich pýtať aspoň na niečo. Najhoršie je, že to niekedy nestačí, rada by som prišla znova, možno by sa ľady prelomili...ale buď sa to nedá, lebo nemáme auto a niektoré rodiny bývajú ďaleko, alebo tú správu treba rýchle poslať na súd“ (I1).

Graf 2: Postoje kolíznych opatrovníkov a rodičov

Zdroj: vlastné spracovanie, 2024

„Zle je, keď sú doma obaja rodičia, a tí vám ponúkajú úplne protichodné informácie, pričom sa vzájomne obviňujú z klamstva a ich deti sú tam pri nich. Vtedy sa pýtam, ako to u nich vyzerá, keď tam nie je nikto cudzí“ (I8). V situáciách, keď kolíznym opatrovníkom a opatrovníčkam nie je umožnené viesť nerušený rozhovor s dieťaťom/deťmi „...no poviem rodičovi, že to musím dať do záznamu a že musím vyplniť formulár a potrebujem, aby mi odpovedali na otázky, podľa toho, komu ich položím...Keby som nemusela vypisovať tie zbytočné papiere, tak by som sa usilovala ich presvedčiť...“ (I9). Sociálni kurátori – muži sa zhodli v názore, že niekedy ženy-matky reagujú pozitívne na to, že chcú hovoriť priamo s deťmi „Neviem, či sú zvyknuté

automaticky ustupovať partnerovi, možno. Niekedy však povie matka, že aspoň cudzieho chlapa zaujíma, čo tie decká chcú...“ (I7). Zaujímalo nás, ako je potom možné v takejto situácii naplniť požiadavku zistiť, čo je skutočne v najlepšom záujme dieťaťa. „No mne pomáhajú roky praxe. Už som urobila takých rozhovorov stovky. To, čo tie deti skutočne chcú je pokoj a istotu, že ich rodičia vnímajú a milujú...Ak to dovoľí čas, priamo ich zaviažeme napr. k spolupráci s našimi psychológmi. Ak čas súri, predložíme to priamo na pojednávaní...“ (I12). Informanti a informantky sa zhodli, že veľa robí aj vek dieťa „...viete, pri starších deťoch sa stáva, že samotné deti chcú odpovedať“ (I6). „Najčastejšie takto reagujú, keď rodičia chcú zatajiť niečo neprijemné, napr. ak problémy rodičov sú spôsobené agresivitou jedného z nich“ (I15).

Téma: Odborná pripravenosť kolíznych opatrovníkov

Z textu Dohovoru je zrejmé, že fakty a informácie relevantné pre konkrétny prípad musia získavať **dobře vzdelaní odborníci**, ktorí disponujú kvalitnými teoretickými znalosťami o vývojových štádiách dieťaťa a **poznajú a rozumejú potrebám dieťaťa** tak, aby na základe svojich vedomostí boli schopní zistiť všetky prvky nevyhnutné pre posúdenie najlepšieho záujmu dieťaťa. S predpokladom profesijnej erudovanosti pre výkony spojené so sociálnoprávnu ochranou dieťaťa sa stretáme aj v slovenskej legislatíve. Zaujímalo nás preto, ako naši informanti a informantky hodnotia tento aspekt v kontexte výkonu kolízneho opatrovníctva. Informanti sa zhodli v názore, že „dost' záleží aj na škole, kde študovali. My sme končili každá na inej škole a ja som napríklad mala aj dobré základy zo psychológie, z práva a mali sme aj predmety priamo zamerané na spéočku. Moja kolegyňa nemala žiaden predmet z práva, nemali nič ani z spéočky a zo psychológie len úplné základy. Tá tretia je tak medzi nami niečo zo psychológie, niečo z spo, ale napr. ona mala dost' zo sociálnej patológie...“ (I10). „Nám už počas štúdia opakovali, že budeme musieť ďalej študovať, ak chceme túto prácu robiť dobre, že v škole nás nemôžu pripraviť na všetky situácie, ktoré budeme riešiť...“ (I13). Informanti a informantky sa zhodli v názore, že „najlepšie by bolo, keby aspoň magisterský stupeň bol priamo zameraný na spéočku. Na škole sme sa dozvedeli dost', ale málo o tom, čo potrebujeme vedieť ako kolízaci“ (I14). Najcitlivejšie poznatkový deficit vnímali informanti a informantky s malou praxou. „Áno, aj nám hovorili, že celoživotné štúdium je v našej branži povinnosťou. Ale po skončení školy som išla rovno na oddelení SPO a po 2 mesiacoch som prvý raz robila kolíznu... vtedy som zistila, že vlastne nič praktické neviem, ešte že ma kolegyne pred tým zobrali so sebou do terénu a na súd...Šéfka mi celú správu dočiarala a musela som ju dvakrát prepisovať, tomu hovorím škola...“ (I1). Podobné skúsenosti potvrdili všetky tri skupiny. „Áno, na našich pracoviskách je to bežná prax, že nováčikom dávame pod supervíziu skúsenejších kolegov. Najmä pri písaní správ, ktoré musia byť písané podľa usmernení z ústredia. Chápe, že je potrebné dodržiavať určité postupy, ale niekedy mám pocit, že môj vlastný názor vlastne nie je dôležitý a to by tak nemalo byť“ (I2). Účastníci nášho výskumu sa kriticky vyjadrili aj k vysokoškolskej príprave sociálnych pracovníkov a pracovníčok, pripadalo im, že „študenti majú málo praktických vecí. Ja som študovala popri zamestnaní a keby som už vtedy nerobila na spéočke, tak by som po skončení nevedela nič praktické“ (I5). Sebakriticky priznali, že ak k nim prídu študenti a študentky na odbornú prax, tak často na nich nemajú ani čas, ani trpezlivosť „niekedy mi doslova prekážajú...“ (I9). „Ja by som sa aj chcela im viac venovať, ale bola som doma na materskej s dvomi deťmi a teraz som späť v práci necelý rok...sama sa musím učiť, bojím sa, aby som im nepovedala niečo zlé, alebo neplatné...“ (I3). Napriek týmto vyjadreniam sa účastníci skupiny zhodli, že „Najviac sa naučíte priamo v praxi. Kto chce túto prácu robiť, musí sa jednoducho snažiť, aby ju robil dobre. Iste, uvítal by som, keby konkrétne pre kolízakov boli robené nejaké školenia, alebo kurzy... pomohlo by to...“ (I7).

Asi najlepšie vnímanie vlastnej kompetentnosti informantov a informantiek vystihujú nasledovné slová „...asi sme dobrí odborníci, veď keby sme robili zle, tak nás prepustia, alebo by nás aspoň preradili. Bola by som zvedavá, koho by potom na tú prácu za tie prachy našli...“ (I11).

Téma: Spolupráca

Vychádzajúc z ustanovení Dohovoru je spolupráca bazálnym predpokladom pre objektívne posúdenie potrieb dieťaťa a určenie jeho najlepšieho záujmu. Dohovor pritom upozorňuje na interprofesionálnu spoluprácu, kde by do procesu mali byť zapojení rôzni odborníci a odborníčky a tiež, zapojenie ďalších osôb, ktoré sú dieťaťu blízke. Ide napr. o starých rodičov, či iných členov rodiny, prípadne učiteľov apod. Informanti a informantky pokladajú spoluprácu s inými odborníkmi za bežnú prax. „Samozrejme, že spolupracujeme. Napr. často si pýtame zo školy informácie o dieťati, alebo deťoch. Školy pomerne rýchlo na našu žiadosť reagujú a do pár dní odpovedajú“ (I16). Naši informanti pozitívne hodnotili aj spoluprácu s miestnou samosprávou. „Keď potrebujeme nejaké informácie o rodine, obraciame sa so žiadosťou aj na obecné/mestské úrady. Oni si svoje problematické rodiny poznajú. Myslím, že táto spolupráca je fakt dobrá“ (I17). Pre nás bolo zaujímavé, ako vnímajú spoluprácu so psychológmi, keďže na každom referáte SPO pracujú aj psychológovia. Tu sa skúsenosti líšili v závislosti od pracoviska. Ako sa vyjadril (I6) „keď niečo chcem, idem za psychologičkou a poviem jej o čo mi ide. Bez problémov vyšetrí dieťa, alebo rodiča a napíše mi správu“. Iné skúsenosti mala kolízna opatrovníčka, podľa ktorej „sme síce na jednom pracovisku, ale musím ich písomne požiadať o vypracovanie stanoviska a oni mi to pošlú písomne naspäť“ (I3). Spolupráca v profesionálnej rovine medzi jednotlivými odborníkmi, alebo inštitúciami existuje, aj keď o jej kvalite je možné diskutovať. Oproti tomu je oslovenie širšej rodiny v procese posudzovania potrieb dieťaťa/detí skôr výnimočná. „Rozhovory so starými rodičmi robíme len ak sú opatrovníkmi, alebo pestúnmi, teda ak deti boli zverené z rôznych dôvodov im. Strýkov alebo deti nezvykneme osloviť“ (I13).

Téma: Hlas dieťaťa

Opakovane zdôrazňovaná požiadavka, aby vo veciach týkajúcich sa dieťaťa bolo dieťa priamo vypočuté, v praxi znamená, že kolízny opatrovník v rámci diskusie zisťuje priamo od dieťaťa ako vníma situáciu, aké sú jeho predstavy o možnostiach riešenia a hlavne, aké je emocionálne prežívanie dieťaťa v súvislosti s rozvodom rodičov. Odborníci zameraní na túto problematiku podčiarkujú, že vypočuť hlas dieťaťa neznamená počuť, čo dieťa hovorí, ale vnímavo sledovať aj nonverbálnu stránku komunikácie dieťaťa, ktorá môže sociálneho pracovníka/sociálnu pracovníčku upozorniť na viaceré rozpory (Urbina-Garcia, 2019, Kumulainen, 2007, Koller, 2021). Podmienkou toho, aby sociálni pracovníci skutočne vnímavo počúvali čo dieťa hovorí, je, že veria v dôležitosť vyjadrenia sa dieťaťa a priznávajú mu schopnosť vedieť situáciu subjektívne posúdiť (Race, Frost, 2022, Murray, 2019). V tomto kontexte sme sa zaujímali o to, ako informanti a informantky reflektujú požiadavku vypočuť hlas každého, teda aj veľmi malého dieťaťa. Účastníci výskumu sa zhodli v tom, že: „Ak ide o babätká, tak to len pozrieme ako je obriadené, či je čisté, napapané, spokojné...Ak sa na vás spokojne, bez strachu pozerá, môžeme si byť istí, že o dieťa je postarané. Iné je to s tými väčšími“ (I13). Kolízne opatrovníčky a opatrovníci za najproblematickejšiu pokladajú komunikáciu s deťmi predškolského veku. „Títo špunti niektorí ani nevedia rozprávať, a keď nás rodičia nepustia dnu potom ako máme komunikovať s nimi? Ja som bola na jednom kurze v zahraničí, stálo ma to síce dovolenku aj peniaze, ale naozaj som sa chcela niečo naučiť. Tak

som to skúsila s hrou, kreslili sme si spolu rozprávku. Deti obrázky a ja aj poznámky. Nádherne spolupracovala aj matka. Keď som si to v práci rozložila a videla to kolegyňa psychologička bolo zle. Sťažovala sa šéfovi, že nemám dostatočné vzdelanie, aby som takto pracovala s deťmi... viac som to neskúšala...“ (I4). S podobnou situáciou sa stretli na svojom pracovisku viacerí informanti a informantky. Nedoriešené kompetenčné spory medzi psychológmi a sociálnymi pracovníkmi pretrvávajú od začiatku 90. rokov minulého storočia, kedy sa opätovne otvorilo štúdium sociálnej práce na vysokých školách. Nevyjasnené kompetencie sa preniesli cez vzdelávanie aj do postojov a názorov sociálnych pracovníkov a pracovníčok. „Všeobecne panuje názor, že posudzovanie niektorých oblastí psychiky dieťaťa môžu robiť len psychológovia“ (I6). Znova sa potvrdilo, že roky praxe podporujú aj zdravé sebahodnotenie. „Za tie roky praxe som získala minimálne také kompetencie ako nejaká psychologička, čo nikdy nebola v teréne. Ona tam nejde, nevidí či je doma čisto, alebo sa topia v špine, či má decko hračku, alebo oči smutné, až ma srdce bolí...Možno to je tým, že už som babka, ale ja si verím, že tým malým rozumiem“ (I5). „No myslím si, že než idú do školy, veľa toho posúdiť nevedia a tak sa ani nedohadujem s rodičmi, či s nimi môžem hovoriť o samote“ (I7). Napriek rôznym prekážkam sa kolízni opatrovníci a opatrovníčky snažia hovoriť aj s deťmi. „No máme to nakázané, tak nediskutujem, či to viem dobre alebo nie. Snažím sa hovoriť ozaj s každým a ak súhlasia, tak si ich aj nahrám, aby som si spravila čo najlepší prepis, ak nie, tak si rýchlo značím odpovede...“ (I9). „Rozprávať s deťmi o tom, že sa im rodičia rozvádajú, pýtať sa ich, ako to prežívajú a podobne...to bolo na tej práci najťažšie. A aj je. A je to jedno či má 5, alebo 15. Tí starší vám často povedia, že im to je fuk a vy máte rozhodnúť, či naozaj, alebo je to imidž, ktorý vám ukazujú. A potom, ako to vyhodnotíte, podľa toho, čo ste počuli – prepis má byť presný, alebo podľa toho čo cítite – nemáte do hodnotenia vnášať subjektívne pocity...Niekedy sa sama seba pýtam, prečo to ešte robím...“ (I16) Ukazuje sa, že napriek tomu, že si sú vedomí, že nie je správne vnášať svoje vlastné skúsenosti do práce a naopak, nie vždy sa tomu ubránia. „Ja mám také malé decká, akurát chodia do škôlky, ale vedia si povedať čo chcú a čo nie. Tak prečo by to nemali vedieť iné deti v ich veku? Od detí sa vždy dozviem aj to, čo rodičia nechcú povedať...“ (I2). „Len treba dobre počúvať čo chcú a musíte ich aj usmerniť, lebo si vymýšľajú nemožné, ešte že to rodičia skorigujú“ (I10). Objavil sa aj názor „Ak sa chcete dobre porozprávať s dečkami, najlepšie je pozvať si ich k sebe. To s nimi príde väčšinou len jeden z rodičov, obyčajne matka a ide to ľahšie. Aj ona, aj decká sú na úrade krotšie a odpovedajú na otázky...“(I17).

DISKUSIA

V rámci obsahovej analýzy prepisov z diskusií fokusových skupín sme sa zamerali na identifikáciu bazálnych požiadaviek na napĺňanie princípu najlepšieho záujmu dieťaťa, ktoré od všetkých odborníkov pracujúcich s dieťaťom vyžaduje Dohovor o právach dieťaťa. Naše zistenia, ktoré nie je možné jednoznačne označiť za pozitívne alebo negatívne sme následne komparovali s výsledkami zahraničných kolegov a kolegyň, ktoré boli prezentované v nám dostupnej literatúre. Konštatujeme, že naše zistenia potvrdzujú výsledky, ktoré v svojej práci prezentovala Murray (2019), ktorá konštatovala, že v praxi sú detské hlasy, hlavne hlasy malých detí buďto ignorované, alebo sú oslované len formálne, bez hlbšieho záujmu. Tvrdenie ako „Už som urobila takých rozhovorov stovky. To, čo tie deti skutočne chcú je pokoj a istotu...“ (I12) celkom určite nereprezentuje individuálny prístup, nie je ani predpokladom, že takáto kolízna opatrovníčka sa ozaj zaujíma o záujmy a potreby dotknutého dieťaťa. V tomto

kontexte sa môžeme zamyslieť na tvrdením, ktoré napísala Murray (2019), že ak aktívne nepočúvame a nevenujeme sa hlasu každého dieťaťa, dávame tomuto dieťaťu, ale aj ďalším ľuďom v okolí najavo, že si nevážime a vážne neberieme princíp v najlepšom záujme dieťaťa. Rutinným prístupom, opierajúcim sa o vlastné dlhodobé skúsenosti nie je možné správne identifikovať najvýznamnejšie potreby a skutočné očakávania dieťaťa. Poznatky, ku ktorým dospela Murray a tiež naše závery žiaľ nie sú ojedinelé. Ak zosumarizujeme vlastné zistenia a zistenia prezentované v odbornej literatúre, potom môžeme konštatovať, že medzi najkritickejšie zistenia z tejto oblasti je možné zaradiť nasledovné.:

- a) Nie je bežnou praxou, že sociálne pracovníčky a pracovníci prejavujú ozajstný, hlboký záujem o názory a pocity dieťaťa/detí.
- b) Rodičia sú často prekážkou v kontakte sociálneho pracovníka s dieťaťom.
- c) Rodičia hovoria za svoje deti a v ich mene, pričom ponúkajú také odpovede, ktoré sledujú ich vlastný záujem.
- d) Niektoré usmernenia nadriadených orgánov tlačia na sociálnych pracovníkov a pracovníčky, aby pri hodnotení situácie dieťaťa postupovali podľa ich usmernení a formulárov. Takýto prístup znižuje ich osobnú iniciatívu, vedie k alibistickému vyplňaniu formulárov a k nedostatočnému počúvaniu dieťaťa.
- e) V práci profesionálov pracujúcimi s deťmi je možné identifikovať manipulačné tendencie.
- f) Niektorí sociálni pracovníci uprednostňujú viac potreby rodiča/rodičov ako záujmy dieťaťa.

K takýmto, alebo podobným zisteniam sme nedospeli len my, či už spomínaná Murray (2019), ale celý rad ďalších odborníkov ako napr. Race, Frost (2022), Hart (1992), Vis et al. (2012), Diaz (2020), Thomas (2002), či Robinson (2014). Schiller a Einarsdotir (2009) sú v svojich záveroch ešte tvrdší, keď píše, že dospelí často skresľujú výroky detí, alebo ich hlasy zneužívajú. V našom výskume môžeme náznaky skresľovania hlasov detí identifikovať napríklad výpoveď (I12): „*niektoré rodiny máme v evidencii už cez dve generácie, a tak si myslím, že ich poznáme dobre na to, aby sme vedeli vypracovať dobrú správu pre súd*“. Takýto prístup je v priamom rozpore s požiadavkou obsiahnutou vo Všeobecnom komentári č. 14 (2013), kde sa uvádza, že k posudzovaniu najlepšieho záujmu dieťaťa je **potrebné pristupovať maximálne individuálne, s ohľadom na konkrétnu situáciu dotknutého dieťaťa, pričom je potrebné rešpektovať osobný kontext situácie dieťaťa a jeho individuálne potreby**. Zneužívanie hlasov detí, teda ich výpovedí kolíznymi opatrovníkmi sme v našom výskume nezaznamenali.

Proces posudzovania situácie dieťaťa, ktorý realizujú naši informanti a informantky nepokladáme za dostatočný na to, aby boli zistené skutočné potreby a záujmy dieťaťa a aby tak prispeli k naplneniu princípu najlepšieho záujmu dieťaťa. Ako zdôrazňuje Urbina-Garcia (2019), počúvanie detí je aktívny proces prijímania informácií, overovanie si, či sme správne dieťaťu porozumeli, súčasťou tohto procesu je aj komunikácia o pocitoch a reakciách dieťaťa. Podobný názor nájdeme aj u Komulainen (2007). Existuje vážne riziko, že niektoré informácie, ktoré budú na základe prevažne jediného kontaktu kolízneho opatrovníka s dieťaťom poskytnuté súdu, môžu vážne poškodiť záujmy dieťaťa.

Podobne ako v našom výskume, aj v prácach ďalších autorov bola u sociálnych pracovníkov identifikovaná profesijná neistota. Za náš výskumný súbor to vyjadřila (I3) nasledovne: „*Ja by som sa aj chcela im viac venovať, ale bola som doma na materskej s dvomi deťmi a teraz som späť v práci necelý rok...sama sa musím učiť, bojím sa, aby som im nepovedala niečo zlé, alebo neplatné...*“. Whittaker a Howard (2016) na základe svojich

výsledkov konštatovali, že sociálni pracovníci v praxi zažívajú pomerne silnú úzkosť, ktorej príčinu vidia v neistote a slabej sebadôvere. Vysoká miera úzkosti má za následok, že sa viac podriaďujú byrokratickým požiadavkám na presné dodržiavanie predpísanej procedúry ako skutočne hlbokému zamýšľaniu sa nad etickými otázkami vlastnej praxe. O'Reilly a Dolan (2016) zistili, že v rámci pregraduálnej prípravy študentov sociálnej práce sa zameriava na vybudovanie ich kompetencií potrebných pri komunikácii s dospelými, ale takmer ich nepripravuje na komunikáciu s detským klientom. Na nedostatočné komunikačné zručnosti upozornila tiež Koprowska (2008), ktorá ich chápe ako vážnu prekážku v práci s deťmi a rodinou.

ZÁVER

Koncept najlepšieho záujmu dieťaťa je filozoficky, morálne aj legislatívne tak silný, že rozhodnutia, ku ktorým odborníci vďaka nemu dospejú, vážnym spôsobom zasahujú do životov rodín a detí (Plush, 2021). Napriek skutočnosti, že Dohovor, jeho princípy a požiadavky sú súčasťou právnej a sociálnej praxe vo veľkom počte vyspelých krajín vrátane Slovenska, nie je možné konštatovať, že sledovanie a napĺňanie najlepšieho záujmu dieťaťa by bolo bežnou praxou. Reálne sa vyskytuje v praxi pomerne veľa nedostatkov, ktoré vo viacerých aspektoch môžu byť zapríčinené pretrvávajúcou paradigmou o neschopnosti dieťaťa (Robinson, 2014, Schiller a Einarsdotir, 2009, Koller, 2021, Stafford et al., 2021) a viere, že dospelí najlepšie rozumejú potrebám a želaniam detí. Dôvodom by tiež mohlo byť až úzkostné sledovanie dodržiavania sociálnoprávnej ochrany detí, v dôsledku čoho je potom venovaná menšia pozornosť potrebám konkrétneho dieťaťa (Munroo, 2011). Vis a Thomas (2009) dokázali, že malé deti sú vystavené väčšiemu riziku, že ich názory a potreby budú ignorované. Stafford et al. (2021) na základe svojich výskumov dospeli k záveru, že samotné legislatívne stanovené povinnosti nestačia na to, aby deti boli reálne aj vypočuté.

K identifikovaným vážnym nedostatkom viacerí odborníci zaradili fakt, že nie je venovaná takmer žiadna výskumná pozornosť dôsledkom, ktoré na život detí majú rozhodnutia súdu, či sociálnych pracovníkov (Williams, Parry, 2023). Podobná prax je v SR, kde po rozvoje sa ďalším osudom a vývojom dieťaťa/detí orgány sociálnoprávnej ochrany zaoberajú len v tých prípadoch, že ich rodiny znova potrebujú intervenciu sociálnych pracovníkov. Reálne tak nevieme, či rozhodnutia súdu, ku ktorým svojimi informáciami o dieťati a jeho rodine prispeli kolízne opatrovníčky a kolízni opatrovníci, skutočne reagovali a zohľadnili najlepší záujem dieťaťa. Sociálni pracovníci a pracovníčky by preto mali venovať dostatočný časový priestor na posúdenie všetkých aspektov súvisiacich s rozvodom rodičov maloletých detí. V prípade, že rozvod je skutočne dobrým riešením aj pre dieťa, potom by rodičia v spolupráci s odborníkmi mali vyvinúť spoločné úsilie, aby pozitívne ovplyvnili svoje následné vzťahy a aby citlivo minimalizovali nepohodlie a emocionálnu bolesť svojho dieťaťa/detí v čase počas rozvodu a potom (Desmarchelier et al., 2024).

Zistenia, ku ktorým sme v našom výskum dospeli, nie je možné zovšeobecňovať. Pokladáme ich však za natoľko významné, aby sme pokračovali v ďalších podobne zameraných výskumoch.

POĎAKOVANIE

Príspevok je výstupom z projektu KEGA 003UCM-4/2023 Intervencie v sociálnoprávnej ochrane detí.

POUŽITÉ ZDROJE

- AMATO, P. R. 2001 Children of divorce in the 1990s. An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. In: *Journal of Family Psychology* 15: 355–75.
- AMATO, P. R., AFIFI, T. D. 2006. Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. In: *Journal of Marriage and Family* 68(1): 231.
- AMATO, P. R., BOOTH, A. 1997. *A generation at risk: Growing up in an era of family upheaval*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- AMATO, P. R., KEITH, B. 1991. Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. In: *Psychological Bulletin* 110: 26–46.
- AMERICAN Academy of Pediatrics. 2003. Family pediatrics: Report of the task force on the family. In: *Pediatrics* 111: 1541–71.
- ANDERSON, J. 2014. The impact of family structure on the health of children: Effects of divorce. *Linacre Q.*, 81(4):378-387. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: doi: 10.1179/0024363914Z.00000000087. PMID: 25473135; PMCID: PMC4240051.
- D'ANDREA, W. F., STOLBACH, B., SPINAZZOLA, J., van der KOLK, B. A. 2012. Understanding interpersonal trauma in children: why we need a developmentally appropriate trauma diagnosis. In: *American Journal of Orthopsychiatry*. 82(2):187–200. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: DOI: 10.1111/j.1939-0025.2012.01154.x.
- BRAUN, V., CLARK, V. 2006. Using thematic analysis in psychology. In: *Qualitative Research in Psychology*, 3(2):77-101, [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: DOI: 10.1191/1478088706qp063oa.
- BRAUN, V. CLARKE, V. 2022. Toward good practice in thematic analysis: Avoiding common problems and be(com)ing a *knowing* researcher. [online]. In: *International Journal of TransgenderHealth*, 24(1):1-6. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://doi.org/10.1080/26895269.2022.2129597>.
- BROWN, J., COHEN, P., JOHNSON, J.G., SALZINGER, S. 1998. A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: Findings of a 17 year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. In: *Child Abuse Negl* 22: 1065–78.
- BUCKLEY, H., HORWATH, J., WHELAN, S. 2006. *Framework for the Assessment of Vulnerable Children & their Families: Assessment Tool and Practice Guidance*. [online]. Dublin, Children's Research Centre, ISBN 1902230-29-9. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://www.tcd.ie/tricc/assets/pdfs/crc-archive/2006-Buckley-Horwath-Whelan-Framework-Assessment-Vulnerable.pdf>.
- CABILAR, B., YILMAZ, A. 2022. Divorce and post-divorce adjustment: Definitions, models and assessment of adjustment. In: *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar*, 14(1):1-11. DOI: 10.18863/pgy.910766.
- CARLINER, H., KEYES, K. M., McLAUGHLIN, K.A., MEYERS, J.L., DUNN, E.C., MARTINS, S.S. 2016. Childhood trauma and illicit drug use in adolescence: A population-based national comorbidity survey replication-adolescent supplement study. [online]. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 55(8):701–708. DOI:

10.1016/j.jaac.2016.05.010 [online]. [cit. 2024 08-01] dostupné na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S089085671630212X>.

COHEN, G. J. 2002. Helping children and families deal with divorce and separation. [online]. *Pediatrics*, 110(2):1019-23. Dostupné na: [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: DOI: 10.1542/peds.110.5.1019.

The CONVENTION on the Rights of the Child: The children's version. UNICEF. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text-childrens-version>.

CRUZ, D. LICHTEN, M., BERG, K., GEORGE, P. 2022. *Developmental trauma: Conceptual framework, associated risk and comorbidities, and evaluation and treatment*. *Frontiers Psychiatri*, 13:800687, [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: doi: 10.3389/fpsy.2022.800687.

DESMAEHELIERM, R., BRYCE, I., SCHAFFER, K., LAWRENCE, J., CANTRELL, K. 2024. *Separated parents' experiences with the Australian school system: an overview*. *The Australian Educational Resaercher*. 51(1):255:274, . [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: doi: 10.1007/s13384-022-00596-3. Epub ahead of print. PMID: 36573104; PMCID: PMC9769478.

DIAZ, C. 2020. *Decision Making in Child and Family Social Work: Perspectives on Children's Participation*. Policy Press. ISBN 978-1447354451.

D'ONOFRIO, B., EMERY, R. 2019. Parental divorce or separation and children's mental health. [online]. In: *World Psychiatry*. 18(1):100-101. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: doi: 10.1002/wps.20590. PMID: 30600636; PMCID: PMC6313686.

EDWARDS, A. N. 2014. *Dynamics of Economic Well-being: Poverty, 2009–2001: Household Economic Studies (2014)* United States Census Bureau Web Site. [online]. [cit. 2024 07-30] dostupné na: <http://www.census.gov/prod/2014pubs/p70-137.pdf>.

ELLIS, B. J., BATES, J. E., DODGE, K. A., FERGUSON, D. M., HORWOOD, L. J., PETTIT, G. S., WOODWARD, L. 2003. Does father absence place daughters at special risk for early sexual activity and teenage pregnancy? In: *Child Dev* 74: 810–1.

EMERY, R. E. 2016. *Two homes, one childhood: a parenting plan to last a lifetime*. New York: Avery, 2016.

FEIGELMAN, W., GORMAN, B. S., VARACALLI, J. A. 1992. Americans who give up religion. In: *Sociology and Social Research* 76: 138–43.

FERGUSON, H. 2014. What social workers do in performing child protection work: Evidence from research into face-to-face practice. In: *Child & Family Social Work*, 21(3):283-294, [online]. [cit. 2024 07-30] dostupné na: <https://doi.org/10.1111/cfs.12142>.

GENERAL Comment No 14 on the right of the child to have their best interests taken as a primary consideration. Geneva: UN CRC [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2013/en/95780>.

GLOGER, S., MARTÍNEZ, P., BEHN, A., CHACÓN, M.V., COTTIN, M., DIEZ de MEDINA, D., VÖHRINGER, P. A. 2021. Population-attributable risk of adverse childhood experiences for high suicide risk, psychiatric admissions, recurrent depression in depressed outpatients. In: *European Journal of Psychotraumatology*. 12(1):1874600. [online]. [cit. 2024 07-30] dostupné na: DOI: 10.1080/20008198.2021.1874600 Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34025917/>.

GOLDSTEIN, J., FREUD, A., SOLNIT, A. J. 1984. *Beyond the Best Interests of the Child*. New York: Free Press.

HART, R. 1992. *Children's Participation: From Tokenism To Citizenship*, [online]. Florence:

UNICEF, Children's Environments Research Group. ISBN: 88-85401-05-8. [online]. [cit. 2024 08-01] dostupné na:

https://www.researchgate.net/publication/24139916_Children's_Participation_From_Tokenism_To_Citizenship.

HOLLAND, S. 2004. *Child and Family Assessment in Social Work Practice*. London: Sage Publications, ISBN: 0-7619 4902-X. [online]. [cit. 2024 08-01] dostupné na: <https://gacbe.ac.in/images/E%20books/Child%20and%20family%20assessment%20in%20social%20work%20practice.pdf>.

HOLLANDER, J. A. 2004. The Social Contexts of Focus Groups. In: *Journal of Contemporary Ethnography*, 33(5):602-637 [online]. [cit. 2024 08-01] dostupné na: <https://doi.org/10.1177/0891241604266988>.

HUGHES, K, BELLIS, M.A., HARDCASTLE, K. A., SETHI, D., BUTCHART, A., MIKTON, C., JONES. L., DUNNE, L. P. 2017. The effect of multiple adverse childhood experiences on health: a systematic review and meta-analysis. In: *Lancet Public Health*. 2(8):e356–66. DOI: 10.1016/S2468-2667(17)30118-4 [online]. [cit. 2024 07-25] dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29253477/>.

HUNT, T. K.A., SLACK, K.S., BERGER, L.M. 2017. Adverse childhood experiences and behavioral problems in middle childhood. In: *Child Abuse Neglect* 67:391–402. DOI:10.1016/j.chiabu.2016.11.005 [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27884508/>.

CHANG, X., JIANG, X., MKANDARWIRW. T., SHEN, M. 2019. Associations between adverse childhood experiences and health outcomes in adults aged 18–59 years. In: *PLoS One*. 14(2):e0211850. DOI: 10.1371/journal.pone.0211850. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0211850>.

CHETTY, R., HENDREN, N., KLINE, P., SAEZ, E. 2014. *The Geography of Intergenerational Mobility in the United States* (2014) Harvard University. [online]. [cit. 2024 07-25] dostupné na: http://obs.rc.fas.harvard.edu/chetty/mobility_geo.pdf.

CHOI, K.R., FORD, J.D., BRIGGS, E. C., MUNRO-KRAMER, M.L., GRAHAM-BERMANN, S.A., SENG, J.S. 2019. Relationships between maltreatment, posttraumatic symptomatology, and the dissociative subtype of PTSD among adolescents. In: *Journal of Trauma & Dissociation*. 20(2):212–27. DOI: 10.1080/15299732.2019.1572043. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://doi.org/10.1080/15299732.2019.1572043>.

JEYNES, W. H. 2000. The effects of several of the most common family structures on the academic achievement of eighth graders. In: *Marriage and Family Review* 30: 88.

JÓNSSON, F. H., NJARDVIK, U., OLAFSDÓTTIR, G., GRÉTARSSON, S. 2000. Parental divorce: Long-term effects on mental health, family relations, and adult sexual behavior. In: *Scandinavian Journal of Psychology* 41(2):101-105. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: doi: 10.1111/1467-9450.00177.

JONES, D. N., STARK, R., APOSTOL, E. M. 2009. *The Best Interest of the Child*. [online]. Rheinfelden: IFSW. [online]. [cit. 2024 07-13] dostupné na: <https://www.ifsw.org/the-best-interest-of-the-child/>.

KELLEHER, K. J., McINERNEY, T. K., GARDENR, W. P., CHILDS, G. E., WASSERMAN, R. C. 2000. Increasing identification of psychosocial problems: 1979–1996. In: *Pediatrics* 105: 1313–21.

KOLLER, D. 2021. Right of children to be heard. *BMJ In: Paediatrics Open*. 2021, 5(1):e001161. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: doi: 10.1136/bmjpo-2021-001161. PMID: PMC867196.

KOMULAINEN, S. 2007. The Ambiguity of the Child's „Voice“ in Social Research. [online]. In: *Childhood*, 14(1):11-28. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://doi.org/10.1177/0907568207068561>.

KOPROWSKA, J. 2008. *Communication and Interpersonal Skills in Social Work*. London: Learning Matters, Ltd. ISBN: 987-1-84445-153-1. [online]. [cit. 2024 07-25] dostupné na: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/50023/1/21.Juliet%20Koprowska.pdf>.

LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z. 2011. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum

LE, M. T. H., HOLTON, S., ROMERO, L., FISHER, J. 2018. Polyvictimization among children and adolescents in low- and lower-middle-income countries: A systematic review and meta-analysis. In: *Trauma Violence Abuse*. 19(3):323–42. DOI: 10.1177/1524838016659489 [online]. [cit. 2024 07-17] dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27461094/>.

LEE, D., McLANAHAN, S. 2015 Family Structure Transitions and Child Development: Instability, Selection, and Population Heterogeneity. In: *American Sociological Review*;80(4):738-763. doi: 10.1177/0003122415592129. Epub 2015 Jun 30. PMID: 27293242; PMCID: PMC4902167.

MYERS, S. M. 1996. An interactive model of religiosity inheritance: The importance of family context. In: *American Sociological Review* 61: 864–5.

MILLER, J. E., DAVIS, D. 1997. Poverty history, marital history and quality of children's home environments. In: *Journal of Marriage and Family* 59: 996–1007.

MOONEY, A., OLIVER, C., SMITH, M. 2009. *Impact of family breakdown on children's wellbeing evidence review DCSF-RR113*. London: University of London, Institute of Education, Thomas Coram Research Unit.

MORGAN, D. L. 1997. *Focus groups as qualitative research* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage, ISBN: 978-0761903437.

MUNRO, E. 2011. *The Munro Review of Child Protection: Final Report, a child-centred system*. [online]. London: The Stationery Office. ISBN: 9780101806220 [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na:

<https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7b455ee5274a34770ea939/Munro-Review.pdf>.

MURRAY, J. 2019. Hearing young children's voices. [online]. *International Journal of Early Years Education*. 27(1):1-5 [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://doi.org/10.1080/09669760.2018.1563352>.

NOWELL, L. S., NORRIS, J. M., WHITE, D. E., MOULES, N. J. 2017. Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. In: *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1). [online]. [cit. 2024 07-23] dostupné na: <https://doi.org/10.1177/1609406917733847>.

O'REILLY, L., DOLAN, P. 2016. The Voice of the Child in Social Work Assessments: Age-Appropriate Communication with Children. [online]. In: *British Journal of Social Work*. 46(5):1191-1207. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: doi: 10.1093/bjsw/bcv040.

PLUSH, L. 2021. What is Voice? The Implementation on the Best Interests' Standard in an Australian Child Protection Context. In: *Advances in Social Work & Welfare Education*, 23(1):122-133. Dostupné na: file:///C:/Users/prof.%20LEVICK%C3%81%20Jana/Downloads/11+Plush_Advances+23.1.pdf.

PONG, S. L., DRONKERS, J., HAMPDEN-THOMPSON, G. 2003. Family policies and children's school achievement in single-versus two-parent families. In: *Journal of Marriage and Family* 65: 681–99.

- RACE, T., FROST, N. 2022. Hearing the Voice of the Child in Safeguarding Processes: Exploring Different Voices and Competing Narratives. In: *Child Abuse Review*. 31(6):1-9. [online]. [cit. 2024 07-23] dostupné na: <https://doi.org/10.1002/car.2779>.
- ROBINSON, C. 2014. *Children, their voices and their experiences of school: What does the evidence tell us?* A report for the Cambridge Primary Review Trust. York: Cambridge Primary Review Trust. ISBN 978-0-9931032-1-6. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://cprtrust.org.uk/wp-content/uploads/2014/12/FINAL-VERSION-Carol-Robinson-Children-their-Voices-and-their-Experiences-of-School.pdf>.
- ROSTOSKY, S. S., REGNERUS, M. D., WRIGHT, M. L. C. 2003. Coital debut: The role of religiosity and sex attitudes in the add health survey. In: *Journal of Sex Research* 40: 358–67.
- SCOTT, J.C., MATT, G.E., WROCKLAGE, K.M., CRNICH, C., JORDAN, J., SOUTHWICK, S.M., KRYSTAL, J.H., SCHWEINSBURG, B.C. 2015. A quantitative meta-analysis of neurocognitive functioning in posttraumatic stress disorder. In: *Psychol Bull.* (2015) 141(1):105–40. DOI: 10.1037/a0038039. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25365762/>.
- SCHILLER, W., EINARSDOTTIR, J. 2009. Special Issue: Listening to young children's voices in research – changing perspectives/changing relationships. In: *Early Child Development and Care*, 179(2), 125–130. <https://doi.org/10.1080/03004430802666932>.
- SIMON, N., ROBERTS, N.P., LEWIS, C.E., van GELDEREN, M.J., BISSON, J.I. 2019. Associations between perceived social support, posttraumatic stress disorder (PTSD) and complex PTSD (CPTSD): Implications for treatment. In: *European Journal of Psychotraumatology*. DOI:10.1080/20008198.2019.1573129. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6374963/>.
- STAFFORD, L., HARKIN, J., ROLFE, A. MORLEY, C., BURTON, J. 2021. Frontline Workers' Challenges in Hearing Children's Voice in Family Support Services. In: *Australian Social Work*, 75(1):96-110. [online]. [cit. 2024 07-23] dostupné na: <https://doi.org/10.1080/0312407X.2021.1904427>.
- STROHSCHNEIN, L. 2005. Parental divorce and child mental health trajectories. In: *Journal of Marriage and Family* 67(5):1286-1300. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2005.00217.x>.
- THOMAS, N. 2002. *Children, family and the state: Decision-making and child participation*. [online]. Bristol: Policy press. ISBN: 9781861344489 [online]. [cit. 2024 07-23] dostupné na: <https://doi.org/10.51952/9781447366621>.
- USMERNENIE UNHCR k určeniu najlepšieho záujmu dieťaťa. 2008. Aplikačná príručka k uplatňovaniu princípu najlepšieho záujmu dieťaťa vo všetkých postupoch, opatreniach a rozhodnutiach prijímaných vo vzťahu k maloletým bez sprievodu. Bratislava: MPSVR SR. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: https://www.upsvr.gov.sk/buxus/docs/SSVaR/SPODaSK/Aplikacna_prirucka_k_NZD-_MBS_-_po_upravach_.pdf.
- URBINA-GARCIA, M. A. 2019. Methodological Strategies to Listen to Children's Voices: A Systematic Critical Review. In: *Revista Colombiana de Educación*, 77, pp. 61-85, [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: DOI: <https://doi.org/10.17227/rce.num77-9650>.
- VIS, S. A., HOLTAN, A., THOMAS, N. 2012. Obstacles for child participation in care and protection cases - why Norwegian social workers find it difficult. In: *Child Abuse Review*, 21(1), 7–23. [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: <https://doi.org/10.1002/car.1155>.

WEIGEL, D. J. 2007. Parental divorce and the types of commitment-related messages people gain from their families of origin. In: *Journal of Divorce and Remarriage*, 47(1-2):15-32 [online]. [cit. 2024 08-03] dostupné na: https://doi.org/10.1300/J087v47n01_02.

WHITTAKER, A., T. HAVARD, T. 2016. Defensive Practice as “Fear-Based” Practice: Social Work’s Open Secret? In: *British Journal of Social Work*, 46 (5):1158-1174. [online]. [cit. 2024 07-23] dostupné na: 10.1093/bjsw/bcv048.

WILLIAMS, T. L. PARRY. S. L. 2023. The voice of the child in social work practice: A phenomenological analysis of practitioner interpretation and experience. [online]. *Children and Youth Services Review*, 148: 106905. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.106905>.

YAMAMOTO, K., WHITTAKER, J., DAVIS, O. L. 1998. Stressful Events in the Lives of UK Children: a glimpse. In: *Educational Studies*, 24(3), 305–314. [online]. [cit. 2024 07-22] dostupné na: <https://doi.org/10.1080/0305569980240304>.

ZÁKON č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

ZÁKON č. 175/2015 Z. z. z 26. júna 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

ZÁKON č. 305/2005 Z. z. zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Kontakt

prof. PhDr. Mgr. Jana Levická, PhD. (jana.levicka@ucm.sk)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4225-5162>

Ústav sociálnej práce a sociálnej politiky FSV UCM v Trnave
Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

PhDr. Zuzana Mičková, PhD. (zuzana.mickova@ucm.sk)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2230-2961>

Katedra psychológie, Filozofická fakulta UCM v Trnave
Nám. J. Herdu 577/2, 017 01 Trnava

PaedDr. Monika Orliková, PhD. (monika.orlikova@ucm.sk)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1885-5691>

Ústav sociálnej práce a sociálnej politiky FSV UCM v Trnave
Bučianska 4/A, 917 01 Trnava